

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Egyes vitarendezési eljárások az Amerikai Egyesült Államok gyakorlatában

Szerző:

dr. Kóvári Péter

2015. január

A minden társadalomban jelen vannak konfliktushelyzetek, amelyek megoldására különböző technikák alakultak ki. A jog világában természetesen a per a legjelentősebb ilyen technika, azonban mind pragmatikus, mind lélektani érvek felhozhatók a bírósági utat elkerülő vitarendezés mellett. Előbbire példa, hogy az alternatív megoldások esetében nagyfokú rugalmasságra és informalitásra van lehetőség, amely gyorsabbá és költséghatékonyabbá teheti az eljárást. A rugalmasság és az informalitás azért is fontos, mert megfelelő légkört teremthet a felek megegyezéséhez, illetve ahhoz, hogy elfogadják a kötelező döntést, amennyiben az adott eljárás eredményeként ilyen születik.

A - bíróságokhoz képest - alternatív vitarendezési eljárások két archetípusa a mediáció és a választottbíráskodás a hazai joggyakorlatban is működő intézmények. A jelen tanulmánnyal ugyanakkor az a célom, hogy bemutassam a lehetséges eljárások és vitarendezési technikák sokszínűségét. Ez a sokszínűség lehetővé teszi olyan egyes megoldások alkalmazását, amelyek a leginkább megfelelnek az adott vitás helyzetnek és ezáltal a legnagyobb eséllyel vezetnek a felek számára is elfogadható megoldásra.

A bemutatásra és értékelésre kerülő eljárások az USA gyakorlatában alakultak ki, az ottani jogrendszernek a jelen tanulmány II. pontban vázolt sajátosságai miatt. E tanulmány a *Dispute Resolution*¹ című szakkönyv alapulvételével készült.

I. Konfliktus tipológia

A különféle konfliktusokat és a feloldásukra kifejlesztett technikákat *Ury, Brett és Goldberg* a felek közötti viszonyok és az eljárás irányultsága szerint tipizálja.² Rendszerük szerint vannak szituációk, melyekben azt kell eldönteni, hogy kinek mi az érdeke, és ezeket megpróbálják minél nagyobb mértékben összeegyeztetni (**érdek alapú viták**). Ezekről különböznek azok a helyzetek, amikor az a kérdés, hogy kinek van igaza (ennek ideáltípusa a bíróság előtti **jogvita**), végül szélsőséges esetben sor kerülhet az „erőpolitika” alkalmazására (Pl. fenyegetések, fizikai támadások, de kevésbé éles formában természetesen minden vitahelyzetben számolni kell a felek erő-alkuerő pozíciójával.). A szerzők szerint a fenti sorrend egyben a módszerek bonítását (az angol

¹ GOLDBERG, SANDERS, ROGERS, COLE: *DISPUTE RESOLUTION* Negotiation, Mediation, and Other Processes ASPEN PUBLISHERS, NEW YORK 2003

² Idézi: *Dispute Resolution* p. 6.

eredetiben „költségességét”) is tükrözik, tehát a felek érdekeinek megismerése és lehetőség szerinti egyeztetése jobb megoldás, mint azon vitatkozni, hogy kinek van igaza, ami azonban még mindig szerencsésebb, mint arra építeni, hogy ki a hatalmasabb.

Az alternatív vitarendezési módszerek alkalmazása a jogviták esetében a bírósági út elkerülését célozza, ugyanakkor hasonló módszerek alkalmazhatók érdekviták esetében is. Ilyen például a később bemutatásra kerülő végső ajánlati arbitráció. Ezekben az esetekben tehát nem a bírósági út alternatívájáról van szó, hanem önálló eljárásról.

II. Egyes vitarendezési eljárások az Egyesült Államok tipológiája szerint

Egy amerikai szakkönyvet felütve már rögtön az első oldalakon zavarba ejtően színes eljárási repertoárral találkozhatunk: Tárgyalás, Mediáció, Szakértői ténymegállapítás, Ombudsman, Arbitráció, Magán-bírászkodás, Mini tárgyalás, Sommás esküdtszéki eljárás, Bíróságok. Az eljárások nagy számát több tényező magyarázza. Az angolszász jogrendszerek permanens problémája az **eljárások lassúsága** (még más államok bíróságaihoz képest is). Ez részben a bírák alacsony számával, részben az esküdtszékek széleskörű alkalmazásával magyarázható, amely lassítja és viszonylag összetetté teszi az eljárást. A megszülető **precedensek** hivatkozási alapul szolgálnak későbbi döntésekhez, ami a bíróságokat alapvetően más társadalmi funkcióval ruházza fel, mint a kontinentális jogrendszerek esetében. A bírósági eljárások ezért rendkívül bonyolultak és hosszadalmasak, különösen a „**discovery**” (kb. tényfeltárás) nevű eljárási szakasz miatt. Ennek a lényege, hogy a felek (képviselői) még a tárgyalás előtt megküldik egymásnak az ügyre vonatkozó valamennyi bizonyítékot. Ez egyfelől nagyon korrekt elgondolást tükröz, hiszen a tárgyalás előtt betekintés nyílik az ellenfél kártyáiba, másfelől viszont igen hosszadalmassá teszi az eljárást (terjedelmes dokumentációkról van szó, a felek ezeket alaposan igyekeznek kivesézni, a másik által átadott anyagok kiegészítését kérhetik stb.). Az eljárási elem egyik funkciója éppen az, hogy a felek az ellenfél pozícióit megismerve lehetőleg még ebben a szakaszban megegyezzenek, és tárgyalásra ne is kerüljön sor. Ugyanakkor, ha valamely félnek lényeges érdeke fűződik a precedens megszületéséhez, akkor ő ragaszkodni fog s per végigviteléhez.

Az alternatív vitarendezési módszerek mellett, hogy lehetőséget adnak a klasszikus

perlés elkerülésére, előmozdíthatják a felek autonómiájának megőrzését is.

A lehetséges eljárások számosak, sematikus felépítésük azonban igen egyszerű logikát követ. A felek megpróbálják **maguk** megoldani a vitájukat (tárgyalás). Ha ez nem sikerül egy **harmadik** fél bevonása lesz szükséges. Ennek a kívülállónak a jogköre határozza meg a különféle eljárásokat. Az esetek egy részében a harmadik személy csupán eljárási funkciót kap, de az ügy érdemi eldöntésébe nem szólhat bele (mediáció). Máskor az ügy érdemében több-kevesebb javaslattételi joga is van (ténymegállapítás, esetleg békéltetés). Lehetséges ugyanakkor, hogy az ügy érdemét kötelező jelleggel el is döntheti, ekkor arbitrációról, vagy magán-bíráskodásról beszélhetünk.

Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül be kívánok mutatni néhány módszert, amelyek jól példázzák, hogy az alkalmazott eljárások hogyan alakíthatók az egyes konfliktus típusokhoz. Természetesen a lehetséges technikák nem alkotnak zárt kört, azokat esetről-esetre a felmerülő problémákhoz lehet alakítani a leghatékonyabb megoldás megtalálása érdekében.

II.1. Arbitráció

A választottbíráskodás minden bizonnyal a legerősebb alternatív vitarendezési forma, hiszen az állami bíróságok eljárásához hasonlóan kötelező döntéssel zárul. Elsősorban a jogviták megoldására hívták életre, de érdekviták esetében is alkalmazható.

II.1.1. Egy/háromfős tanács az arbitrációban

Ez a választottbíráskodás egyik részkérdése, azonban jelentősége igen nagy. Egyszerűbb esetekben a felek egyetlen semleges arbitrátort választanak a vitájuk eldöntésére, míg ha ez nem lehetséges, háromfős tanács alakul oly módon, hogy a felek egy-egy döntőbírárt jelölnek, majd ők választják meg a tanács semleges elnökét.

Az állami bírói tanácsokkal szemben tehát itt *két fő a jelölő felek irányában elfogult lehet* (ez bizonyos keretek között elfogadott), csak a tanács elnöke teljesen semleges. A módszer

hátránya az idő és költségtényezők növekedése, továbbá az, hogy az esetek nagy részében végső soron az elnök dönti el az ügyet, míg a tanács két tagja az őket delegáló oldalra szavaz. Ennek ellenére ez az eljárási forma is rendelkezik előnyökkel.

Az „elfogult” arbitrátoroknak általában megengedik a küldő féllel való külön kommunikációt, azzal, hogy ennek tartalmát a másik oldal és a többi döntőbíró tudomására kell hozniuk. Az ilyen döntőbírók ezért valószínűleg jobban ismerik a feleket és az ügyet, mint egy teljesen független személy, ezáltal az elnököt is alaposabb információkhoz juttathatják tanácskozásaik során. Ennek főként bonyolultabb ügyekben van jelentősége, és az információk értéke nagyban függ az elnök hozzáállásától. Ha az elnök nem biztos az ügy kimenetelében, a tanácsstagok előadásaiból értékes információkat nyerhet. Ugyanakkor, ha nincs kétsége a döntés felől, a háromfős tanács feleslegesnek bizonyulhat, mivel az elnöknek nem kell elfogult társaira hallgatnia, egyikük biztosan mellette szavaz majd, így belátása szerint dönthet és a tanács csak az eljárás költségességét és lassúságát növeli.

További problémaforrás lehet, az ítéletek bíróságok általi elismertetése. A tanács tagjai, akik adott esetben, főleg zárt tanácskozásaikon, a felek képviselőiként viselkednek, okot adhatnak az ítélet félretételére (összeférhetetlenség). Az USA bíróságainak sok fejtörést okozott a választóvonal meghúzása a még elfogadható és a meg nem engedhető elfogultság között. A választottbírókról szóló szövetségi törvény (Federal Arbitration Act) nem nyújt különösebb segítséget a probléma megoldásához. A választottbírák ítéletét „nyilvánvaló elfogultság” (evident partiality) címén érvényteleníteni lehet, de valószínű, hogy a jogalkotó itt a független tanácselnökök elfogultságára gondolt. A Kereskedelmi Arbitrátorok Etikai Kódexe (The Code of Ethics for Arbitrators in Commercial Disputes) szerint „a felek által jelölt arbitrátorok elfogultak lehetnek az őket delegáló fél irányába, de minden egyéb tekintetben kötelesek jóhiszeműen, következetesen és tisztességesen eljárni”³ Példaképpen tiltja a kódex az eljárásban résztvevők zaklatását, az időhúzó taktikát és a félrevezető állításokat. A Felülvizsgált Egységes Választottbírói Törvény (Revised Uniform Arbitration Act) ennél szigorúbb követelményeket támaszt, és a felek által delegált döntőbírókra is a semleges arbitrátorokkal szembeni követelményeket rendeli alkalmazni.

³ X. Kánon

II.1.2. Med-Arb

Ez a kombinált eljárás a mediáció és az arbitráció elemeit egyesíti. Általános formája szerint a semleges harmadik fél *először közvetítőként* kísérli meg az egyezség létrehozatalát, ennek kudarca esetén *arbitrátorként* ítéletet hoz. A két eljárás összekapcsolásának lényeges előnye a takarékoság, hiszen a közvetítő már megismerte az ügyet, így egyszerűbb ha ő hoz döntést, mintha egy új döntőbírónak előről kellene kezdenie az egész procedúrát. Azonban éppen ez az informáltság képezi a módszer hátrányát is, hiszen egy mediátor és egy arbitrátor szükségképpen más információkat kap a felektől. Míg egy „tisztá” közvetítővel a felek viszonylag őszinték lehetnek, egy közvetítő-döntőbíró esetében a felek is szükségképpen óvatosabbak. Így lehet, hogy egy hagyományos mediátor alaposabb információk birtokában jobb eséllyel ér el egyezséget, mint egy vegyes hatáskörrel felruházott személy. Ugyanakkor egy ilyen vegyes közvetítő/döntőbíró még mindig több információ birtokában lehet, mint egy klasszikus arbitrátor. Az eljárás egyik nagy előnyeként tarthatjuk számon a közönséges mediációval szemben, hogy kötelező határozattal zárul. A felek magatartása ennél fogva alapvetően más, mint egy hagyományos mediáció esetében. Mivel mindketten tartanak a közvetítő döntésétől, nagyobb az esély a megegyezésre, azonban egy ilyen megegyezés kevésbé lesz a felek sajátja, mint az egyszerű mediáció esetében. Kommunikációs szempontból a felek érdekei helyett az igazuk kerül előtérbe, igyekeznek meggyőzni a közvetítőt, hogy adott esetben az ő javukra döntsön. Amennyiben a felek tartós viszonyban állnak egymással (pl. munkajog, családi jog), a hagyományos mediáció légköre kedvezőbb, mint a med-arb, hiszen a közvetítői eljárás egyik fő célja éppen az, hogy megtanítsa a résztvevőket, hogyan kezeljék jövőbeli vitáikat harmadik személyek bevonása nélkül.

A med-arb hátrányainak felismerése vezetett bizonyos „tovább mutálódott” eljárások kifejlesztéséhez. Ilyen például az az eset, amikor a mediátor először megkísérel egyezséget elérni, ennek kudarca esetén pedig egy nem kötelező megoldási javaslatot tesz. Így a közvetítő tanácsaival segíti a feleket és „*megjósolja*” egy esetleges per kimenetelét. Ezzel szükség esetén helyreállítja a felek realitásérzékét, de nem kényszeríti rájuk az akaratát. Amennyiben a felek mégsem egyeznek meg, egy másik arbitrátorhoz, vagy állami bírósághoz kell fordulniuk kötelező döntésért. Mindez azonban a gyakorlati tapasztalatok fényében válik igazán érdekessé. Munkajogi statisztikák szerint a

mediáció-tanácsadó arbitráció⁴ sikeresen működik. 3000 esetet vizsgálva az ügyek 85 százaléka egyezséggel zárult.⁵

Egy további lehetőség az eljárások sorrendjének megfordítása (*arb-med*). Itt először tárgyalják az ügyet, amely alapján az arbitrátor a felekre kötelező ítéletét hoz. Ezt követően az ítéletet egy lepecsételt borítékba zárja, majd megkísérli az egyezség létrehozatalát. E második szakaszban előkerülhetnek olyan információk, melyek a döntőbírói fázisban rejtve maradtak, továbbá a feleknek már nem kell tartaniuk attól, hogy milyen információkat hoznak a döntőbíró tudomására, hiszen a döntés már megszületett. Ugyanakkor a felek nyomás alatt vannak, hiszen egyezség hiányában az ítélet hatályossá és végrehajthatóvá válik.

II.1.3. Bíró által elrendelt arbitráció⁶

Ez a forma a bíróság által kötelezően elrendelt, de eredményét tekintve nem kötelező eljárás. Körülbelül 33 államban alkalmazzák.⁷ A program meghatározott ügýtípusokra terjed ki (például közlekedési károkozások, kisebb összegű kártérítések). A megoldás célja, hogy a tömegével előforduló hasonló ügyeket a bíróság által kinevezett személyek - gyakran visszavonult bírók - egyszerűsített, informális eljárásban próbálják meg rendezni. A választottbírói döntés a hazai fizetési meghagyáshoz hasonlóan jogerőssé és végrehajthatóvá válik, ha a felek valamelyike nem fordul ellene a bírósághoz. Néhány állam gyakorlatában többletköltségekkel sújtják a választottbírói döntés ellen petícióval élő felet, feltéve, hogy a petíció nem volt sikeres, illetve nem volt elég sikeres. Ilyen eset lehet például az, ha a petíció összességében kevesebb, mint 10%-kal javítja a panaszos pozícióját.

II.1.4. Végző ajánlati arbitráció

Míg a választottbíráskodás fenti formái elsősorban a felek jogvitája esetére, a klasszikus bírósági út elkerülését célozta, a jelen pontban bemutatásra kerülő eljárási forma elsősorban az érdekviták (béralkuk) körében kerül előtérbe.

⁴ grievance mediation (kb. panasz közvetítés)

⁵ Az Északnyugati Egyetem kutatási programja 1998-ban. (Idézi Dispute Resolution: p. 294.)

⁶ court-annexed arbitration

⁷ Dispute Resolution: p. 294.

Az amerikai **munkajogban** a választottbíráskodás régóta komoly szerepet játszik. Így a *kollektív* alkuk folyamán (főleg a közsférában) nagy jelentősége van ennek az intézménynek, azonban bizonyos esetekben *egyéni* érdekviták esetén is felmerülhet a döntőbíráskodás szükségessége. Ez többek között élvonalbeli baseball játékosok szerződéseinél merül fel. Mivel a közsférában a törvények erősen korlátozzák a sztrájkjogot, másfelől viszont védik a szakszervezeteket, a munkáltatók és munkavállalók nem alkalmazhatják hagyományos érdekérvényesítési eszközeiket (elbocsátás, sztrájk stb.). Hasonló a helyzet már említett a baseball játékosok esetében, akik egyenként is komoly „értékkel” bírnak, így nem lehet őket közönséges munkavállalókként kezelni. Mindkét helyzet oda vezet, hogy a munkáltatók és munkavállalók kénytelenek egyezkedni, illetve ennek sikertelensége esetén választottbíráshoz fordulni. A viták általában a **bérek** körül csúcsosodnak ki, így az ilyen egydimenziós konfliktushelyzetekre kifejlesztették az ún. **végző ajánlati arbitrációt**.⁸ Ennek lényege, hogy a felek benyújtják végző ajánlataikat és ezek közül a döntőbíró az egyiket módosítás nélkül ítéletbe foglalja. A módszer előnye, hogy megfordítja a felek gondolkodásmódját. Egy hagyományos alkuban a munkáltatók a bérköltségek leszorítására, a munkavállalók pedig bérük maximalizálására törekednek. Amennyiben az irányadó összeget egy harmadik személy határozza meg, a felek szélsőséges induló ajánlatokat tesznek, mivel arra számítanak, hogy a döntnök majd valahol a két szélső összeg között határozza meg az irányadó bért. A végző ajánlati arbitráció esetében azonban a felek ajánlatai középre húznak. Ha a másik fél egy kicsit ésszerűbb, szerényebb ajánlatot tesz, a döntnök azt fogja elfogadni a merevebb fél álláspontjával szemben, így a felek azon fognak versengeni, hogy melyikük tesz ésszerűbb végző ajánlatot. Optimális esetben *az álláspontok annyira közel kerülnek egymáshoz, hogy a felek egyezsége jutnak*. A tapasztalatok azt mutatják, hogy azon jogrendszerekben, ahol ezt a módszert használják a felek kétszer akkora eséllyel kötnek egyezséget még az arbitráció előtt, mint a technikát nem ismerő területeken.⁹

II.2. „Kis-Nagy” Szerződés¹⁰

Ez a megállapodás nem önálló vitarendezési forma, hanem a perlés, illetve arbitráció **kockázatainak mérséklését** célzó eszköz. Az intézmény gyökereit valószínűleg az esküdtek által kiszabott olykor ésszerűtlenül nagyösszegű pénzbeli marasztalásoktól való félelemben kereshetjük.

⁸ Final offer arbitration/baseball arbitration.

⁹ *Tomas A. Kochan: Collective Bargaining and Industrial Relations. Homewood, 1980.: 288-289, (idézi Dispute Resolution: p. 289.)*

¹⁰ High-Low Contract

Lényege, hogy a felek a tárgyalás előtt előre megállapodnak, hogy közbenső ítéletet kérnek, és ennek lehetséges kimeneteleire előre meghatározzák a fizetendő összegeket. Példával megvilágítva: Egy személyi sérülés folytán a felperes nem vagyoni kártérítést követel az alperestől. A követelés összege 500.000,- USD. A felek megállapodnak, hogy amennyiben a bíróság a felelősség tekintetében az alperes javára dönt, ő mégis fizetni fog a felperesnek 100.000,- USD-t, ha viszont a felelősség kérdésében a felperes javára szól a döntés, a fizetendő összeg 300.000,- USD. Ez egyrészt lerövidíti az eljárást, mert a bíróságnak nem kell az összecszerűség kérdésében bizonyítást lefolytatnia, másrészt a felek „bebiztosítják” magukat és mérsékelik a kárukat arra az esetre, ha jogalap tekintetében számukra kedvezőtlen döntés születik. A módszer egy másik változata szerint az eljárás során az összecszerűségről is döntés születhet, de amennyiben ez kívül esik a szerződésben rögzített kereteken, a szerződéses összeget kell megfizetni.

II.3. Minitárgyalás¹¹

Ezt a módszert leginkább üzleti viták rendezésére használják. Lényege, hogy a felek ügyvédei sommásan előadják érveiket egy panel előtt, amely a vitában álló cégek magas szintű vezetőiből, valamint egy semleges tanácsadóból áll. Az előadások után a cégvezetők megkísérlik egyezsége vinni vitájukat, ha ez nem sikerülne, a semleges tanácsadóhoz fordulnak, aki igyekszik prognosztizálni egy esetleges per kimenetelét. Az eljárás értelme, hogy a cégvezetők lényegre törő, első kézből származó információkat kapnak az ügyről, ami szükség szerint kiegészül egy semleges, a témában járatos szakember véleményével. Ezen információk fényében jobb eséllyel lehet racionális egyezsége jutni. Az arbitrációval ellentétben minitárgyalásra szinte kizárólag a felek utólagos akaratából kerül sor, erre vonatkozó klauzulát szerződéseikbe nem építenek be. Az eljárás ad hoc jellegű, a részletes szabályokat esetről esetre határozzák meg. A felek nagy szabadságot élveznek az eljárás során, bármikor meg is szakíthatják a tárgyalást. A tárgyalások előtt általában informális levelezés formájában kicserélik az ügyre vonatkozó bizonyítékaikat és egyéb anyagaikat, ez azonban nem érinti azon jogukat, hogy perlés esetén szabályszerű discovery-t folytassanak le.

A semleges tanácsadó elnököl a tárgyaláson, döntéshozói joga azonban nincs, csupán egy esetleges per eredményét próbálja megjósolni, ha a felek egyezség hiányában erre megkérlik. Az eljárás lényegi eleme annak gyors, informális mivolta - általában két napig tart. Szükség esetén sor

¹¹ minitrial

kerülhet bizonyítékok ismertetésére, tanúk meghallgatására stb. Mindez tömör és kötetlen módon, bizonyítási szabályok nélkül történik.

II.3.1. Sommás esküdtzéki tárgyalás¹²

Az előzőleg ismertetett minitárgyalás egy variációját olyan esetekben alkalmazzák, mikor egy szakértő prognózisa nem elegendő az esetleges jövőbeli per eredményének valószínűsítésére. Az esküdtzések működése önmagában is komoly bizonytalansági tényező, ezt erősítheti, ha az ügy újszerű, így nincs rá megnyugtató joggyakorlat. Ilyen esetekre megoldást jelenthet az esküdtzék reakciójának kipróbálása. Az eljárás bírósági épületben bíró elnökletével és az esküdték névjegyzékéből választott valódi esküdtzékkel folyik olyan adatok felhasználásával, melyek egy valós perben is felhasználhatóak lennének. Az ügyvédek előadásai után az esküdték döntést hoznak, csak ezután mondják meg nekik, hogy nem valódi perben hoztak kötelező döntést. Ezután lehetőség van az esküdtékkel megbeszélni az ügyet: miért úgy döntöttek, ahogy, melyik előadást tartották meggyőzőnek, és miért stb. A döntés természetesen csak orientáló jellegű. Mint látható, ez az eljárás igen költséges, hiszen egy valódi per hű szimulálásáról van szó.

II.4. Korai semleges értékelés és „jog-alapú” mediáció¹³

A „semleges értékelés” (az angol rövidítést használva a továbbiakban ENE) az Észak-kaliforniai Kerületi Bíróság gyakorlatában jelent meg először és hamar népszerűvé vált az USA-ban. Lényege, hogy a vita korai szakaszában egy megbízható semleges szakember meghallgatja a felek vázlatos előadásait az ügyről, és ezek alapján értékeli a felek pozícióját, feltárja előttük erős és gyenge pontjaikat, végül javaslatokat tesz a vita megoldására. Ha nem születik egyezség, a szakértő véleménye bizalmas marad, de segíthet a feleknek a bizonyítás és az egész ügy egyszerűsítését és testreszabását, ami gyorsítja és olcsóbbá teszi a bíróság előtti eljárást. Ez a gondolat igen közel áll a jogi alapon álló mediációhoz, amikor is a mediátor a felek jogi pozícióiból és nem érdekeikből/érzelmeikből kiindulva próbál egyezséget létrehozni. Az ENE ennek egy kissé markánsabb változata, ahol a szakértő kevésbé igyekszik a felek között közvetíteni, egyezséget elérni és határozottabban hangot ad véleményének.

¹² summary jury trial

¹³ early neutral evaluation and „rights-based” mediation

Noha a magyar jogrendszer jelentősen különbözik az Egyesült Államokétól, a fent bemutatott eljárások némelyike bizonyára a hazai viszonyok között is alkalmazható lenne. Álláspontom szerint ennél is fontosabb azonban annak a nyitott is gyakorlatias szemléletmódak a megismerése, amely az egyes technikák kifejlesztéséhez vezetett és amelynek lényege szerint minden helyzetre kialakítható a legmegfelelőbb eljárási forma, amely a legnagyobb eséllyel biztosítja a legjobb eredményt.